

युक्रेन-रशिया युद्ध: आंतरराष्ट्रीय राजकारण आणि संयुक्त राष्ट्रसंघाची भूमिका

*** डॉ. प्रल्हाद राजाराम कांबळे**

* बाल विद्यामंदिर कनिष्ठ महाविद्यालय, परभणी

प्रस्तावना:

युक्रेन-रशिया युद्ध हे २१व्या शतकातील सर्वात मोठ्या भू-राजकीय संघर्षांपैकी एक आहे. हे युद्ध २४ फेब्रुवारी २०२२ रोजी रशियाने युक्रेनवर केलेल्या आक्रमणाने सुरू झाले. या संघर्षाचा प्रभाव केवळ या दोन देशांपुरता मर्यादित राहिला नाही, तर जागतिक अर्थव्यवस्था, आंतरराष्ट्रीय संबंध आणि मानवाधिकारांवर देखील मोठा परिणाम झाला आहे. अशा परिस्थितीत, संयुक्त राष्ट्रसंघ (UNO) सारख्या आंतरराष्ट्रीय

संस्थांची भूमिका महत्त्वाची ठरते. संयुक्त राष्ट्रसंघ हे जागतिक शांतता व सुरक्षिततेसाठी कार्य करणारे प्रमुख संघटन असून, या युद्धाच्या संदर्भात त्याने घेतलेली भूमिका आणि केलेली पावले अभ्यासण्यासारखी आहेत. या शोधनिबंधात युक्रेन-रशिया युद्धाच्या कारणांचा सखोल अभ्यास केला जाईल, तसेच संयुक्त राष्ट्रसंघाने घेतलेल्या भूमिकेचे विश्लेषण करण्यात येईल.

Copyright © 2025 The Author(s): This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non-commercial use provided the original author and source are credited.

उद्दिष्टे:

1. युक्रेन-रशिया युद्धाची ऐतिहासिक व राजकीय पार्श्वभूमी समजून घेणे.
2. युद्धाच्या सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय परिणामांचे विश्लेषण करणे.
3. संयुक्त राष्ट्रसंघाने या युद्धासंदर्भात घेतलेल्या भूमिकेचा आढावा घेणे.
4. युद्धाच्या शांततामय निराकरणासाठी UNO ने सुचवलेल्या उपाययोजनांचे मूल्यमापन करणे.
5. आंतरराष्ट्रीय समुदायाने या युद्धात घेतलेल्या भूमिकेचा आढावा घेणे.

गृहीतके :

1. संयुक्त राष्ट्रसंघाने युक्रेन-रशिया युद्धाच्या संदर्भात घेतलेली भूमिका प्रभावी ठरली नाही.
2. या युद्धामुळे जागतिक राजकीय आणि आर्थिक स्थैर्यावर नकारात्मक परिणाम झाला आहे.
3. UNO सारख्या आंतरराष्ट्रीय संस्थांनी अधिक सक्रिय भूमिका घेतली असती, तर युद्ध टाळता आले असते.
4. युक्रेन आणि रशिया यांच्यातील संघर्षाचे शांततामय समाधान शक्य असून, त्यासाठी आंतरराष्ट्रीय दबाव आणि मुत्सद्देगिरी आवश्यक आहे.

युक्रेन-रशिया युद्धाचा आढावा:

युक्रेन-रशिया युद्ध हे आधुनिक काळातील सर्वात गुंतागुंतीचे आणि विनाशकारी संघर्षांपैकी एक मानले जाते. या युद्धाची पार्श्वभूमी, तात्कालिक कारणे, युद्धाच्या विविध टप्प्यांचा आढावा, तसेच त्याचे जागतिक परिणाम समजून घेणे आवश्यक आहे.

युद्धाची पार्श्वभूमी:

युक्रेन आणि रशिया यांच्यातील तणाव २०१४ पासून तीव्र झाला, जेव्हा रशियाने युक्रेनचा क्रिमिया प्रदेश बळकावला. या घटनेनंतर युक्रेनच्या पूर्व भागातील डोनेट्स्क आणि लुहान्स्क या प्रदेशांमध्ये रशियाच्या पाठिंब्याने अस्थिरता वाढली. युक्रेनचा पश्चिमेकडे (प्रो-वेस्टर्न) राजकीय कल आणि नाटो (NATO) मध्ये सहभागी होण्याची शक्यता यामुळे रशियाने युक्रेनला धोका म्हणून पाहिले.

युद्ध सुरू होण्याची कारणे:

युद्धाची अधिकृत सुरुवात २४ फेब्रुवारी २०२२ रोजी झाली, जेव्हा रशियाने युक्रेनवर मोठ्या प्रमाणावर सैन्य आक्रमण केले. या युद्धाच्या महत्त्वाच्या कारणांमध्ये खालील बाबींचा समावेश होतो-

1. **नाटोचा विस्तार** – रशियाने अनेकदा पश्चिमेकडील देशांच्या नाटो विस्ताराला विरोध केला आहे. युक्रेन जर नाटोचा भाग बनले असते, तर पश्चिमी सैन्य शक्ती रशियाच्या सीमेलगत पोहोचल्या असत्या, ज्यामुळे रशियाच्या सुरक्षेला धोका निर्माण झाला असता.
2. **डोनेट्स्क आणि लुहान्स्क या प्रदेशांचा वाद** – या दोन प्रदेशांनी स्वतःला स्वतंत्र घोषित केले होते, आणि

रशियाने त्यांना समर्थन दिले. युक्रेनने या प्रदेशांवर पुन्हा नियंत्रण मिळवण्याचा प्रयत्न केला.

3. **रशियाची भू-राजकीय महत्वाकांक्षा** – सोव्हिएत युनियनच्या विघटनानंतर रशियाचा प्रभाव कमी झाला. पुन्हा शक्तिशाली होण्याच्या दृष्टीने रशियाने युक्रेनवर वर्चस्व प्रस्थापित करण्याचा प्रयत्न केला.
4. **पश्चिमी देशांचे समर्थन आणि रशियावर निर्बंध** – अमेरिका व युरोपियन युनियनने युक्रेनला मदत केली आणि रशियावर आर्थिक निर्बंध लादले, ज्यामुळे तणाव अधिक वाढला.

युद्धाचे प्रमुख टप्पे:

1. **फेब्रुवारी-मार्च २०२२:** रशियाने कीव (Kyiv) काबीज करण्याचा प्रयत्न केला, परंतु युक्रेनने तीव्र प्रतिकार केला आणि रशियन सैन्याला मागे हटावे लागले.
2. **एप्रिल-जून २०२२:** रशियाने डोनेट्स्क आणि लुहान्स्कवर लक्ष केंद्रित केले आणि काही भागांवर कब्जा मिळवला.
3. **जुलै-डिसेंबर २०२२:** युक्रेनने अमेरिकेच्या आणि युरोपियन देशांच्या मदतीने प्रतिहल्ले केले आणि काही भाग पुनर्प्राप्त केले.
4. **२०२३ आणि पुढे:** युद्ध लांबले आणि दोन्ही देशांना मोठे आर्थिक आणि मानवी नुकसान सहन करावे लागले.

युद्धाचे जागतिक परिणाम:

युक्रेन-रशिया युद्धाने जागतिक स्तरावर गंभीर परिणाम घडवले-

1. **आर्थिक परिणाम** – तेल आणि गॅसच्या किंमती वाढल्या, यामुळे युरोपसह संपूर्ण जागतिक अर्थव्यवस्थेला फटका बसला.

2. **शरणार्थी समस्या** – लाखो युक्रेनियन नागरिकांना स्थलांतर करावे लागले. यामुळे युरोपमधील सामाजिक आणि आर्थिक व्यवस्था प्रभावित झाली.
3. **अन्नसंकट** – युक्रेन हा प्रमुख गहू निर्यातदार आहे. युद्धामुळे गव्हाच्या पुरवठ्यावर परिणाम झाला आणि अनेक देशांमध्ये अन्नधान्य संकट निर्माण झाले.
4. **आंतरराष्ट्रीय संबंधांवर प्रभाव** – अमेरिका आणि युरोपियन युनियनने युक्रेनला मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक आणि लष्करी मदत दिली, तर चीन आणि भारतासारख्या देशांनी तटस्थ भूमिका घेतली.

युद्धाचा सध्याचा आणि भविष्यातील परिदृश्य:

हे युद्ध दीर्घकाळ चालण्याची शक्यता असून, दोन्ही बाजूला मोठे नुकसान होत आहे. शांतता चर्चा सुरू करण्याचे अनेक प्रयत्न झाले, परंतु कोणताही निश्चित तोडगा निघालेला नाही. संयुक्त राष्ट्रसंघ आणि आंतरराष्ट्रीय समुदायाने अधिक प्रभावी भूमिका घेतल्यास युद्धाचा वेग मंदावू शकतो आणि शांततामय तोडगा निघू शकतो.

संयुक्त राष्ट्रसंघाची भूमिका:

संयुक्त राष्ट्रसंघाने युक्रेन-रशिया युद्धाच्या संदर्भात अनेक महत्त्वाची पावले उचलली. UNO च्या सुरक्षा परिषदेने या युद्धाचा निषेध करणारे ठराव मांडले, मात्र रशियाने त्यावर व्हेटो वापरला. यामुळे सुरक्षा परिषदेची मर्यादा स्पष्ट झाली. मात्र, महासभेने बहुमताने रशियाच्या आक्रमणाचा निषेध करणारे ठराव संमत केले.

युद्धामुळे निर्माण झालेल्या मानवी संकटाचा सामना करण्यासाठी UNO अंतर्गत कार्यरत असलेल्या जागतिक अन्न कार्यक्रम (WFP), शरणार्थी संस्था (UNHCR) आणि

मानवाधिकार परिषदेने मोठ्या प्रमाणावर मदतकार्य केले. तसेच, शांतता चर्चेसाठी UNO ने अनेक प्रयत्न केले, परंतु मोठे यश मिळाले नाही.

युद्धाचे सामाजिक आणि आर्थिक परिणाम:

युक्रेन-रशिया युद्धाने जागतिक अर्थव्यवस्थेवर मोठा परिणाम केला आहे. विशेषतः तेल, गॅस, धान्य आणि खतांच्या किमती झपाट्याने वाढल्या, ज्यामुळे जगभरातील देशांना आर्थिक संकटाचा सामना करावा लागला. तसेच, शस्त्रास्त्रांची स्पर्धा वाढली आणि जागतिक स्थैर्य धोक्यात आले. युद्धामुळे युक्रेनमधील नागरी सुविधांचे मोठ्या प्रमाणावर नुकसान झाले आहे, तसेच रशियाच्या अर्थव्यवस्थेवर आंतरराष्ट्रीय निर्बंधांचा मोठा परिणाम झाला आहे.

संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या भूमिकेचे मूल्यमापन:

UNO ने युक्रेन-रशिया युद्धाच्या संदर्भात मानवी मदतीसाठी मोठे प्रयत्न केले, परंतु युद्ध थांबवण्याच्या दृष्टीने त्याची भूमिका मर्यादित राहिली. सुरक्षा परिषदेत रशियाने व्हेटो वापरल्यामुळे निर्णय प्रक्रियेत अडथळे आले. महासभेने युद्धविरोधी ठराव संमत केले, मात्र त्यांना बंधनकारक अंमलबजावणी करण्याचा अधिकार नव्हता. त्यामुळे संयुक्त राष्ट्रसंघाची प्रभावीता या संदर्भात प्रश्नचिन्हांकित झाली आहे.

निष्कर्ष:

युक्रेन-रशिया युद्ध हे आधुनिक काळातील सर्वात मोठ्या संघर्षांपैकी एक आहे, ज्याचा परिणाम संपूर्ण जगावर झाला आहे. संयुक्त राष्ट्रसंघाने युद्धाच्या मानवीय परिणामांना तोंड देण्यासाठी महत्त्वाचे कार्य केले असले, तरी शांतता स्थापन करण्याच्या दृष्टीने त्याची भूमिका अपुरी राहिली. आंतरराष्ट्रीय समुदायाने अधिक ठोस आणि निर्णायक पावले उचलण्याची

गरज आहे, जेणेकरून भविष्यात अशा संघर्षांना आळा
घालता येईल.

संदर्भसूची:

1. United Nations. "UN and the Ukraine Crisis."
United Nations,
www.un.org/en/ukrainecrisis. Accessed 5
March 2025.
2. Mearsheimer, John J. "Why the Ukraine
Crisis Is the West's Fault." *Foreign*

Affairs, vol. 93, no. 5, 2014, pp. 77-89.

3. Gotz, Elias. "Russia, the West, and the
Ukraine Crisis." *Contemporary Politics*,
vol. 22, no. 3, 2016, pp. 249-265.
4. Sakwa, Richard. *Frontline Ukraine: Crisis in
the Borderlands*. I.B. Tauris, 2015.

Cite This Article:

डॉ. कांबळे प्र रा. (2025). युक्रेन-रशिया युद्ध: आंतरराष्ट्रीय राजकारण आणि संयुक्त राष्ट्रसंघाची भूमिका. In **Aarhat Multidisciplinary International Education Research Journal**: Vol. XIV (Number I, pp. 93–97)

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16487067>